

Sotsiaalministeerium

Suur-Ameerika 1

10122 Tallinn

Teema: seisukoha väljendamine seoses võrdse kohtlemise seaduse muutmise seaduse eelnõuga

**Lugupeetud tervise- ja tööminister, hr Jevgeni Ossinovski,
ning sotsiaalkaitseminister, pr Kaia Iva!**

Kirjutame teile, et väljendada SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks (SAPTK) seisukohta seonduvalt võrdse kohtlemise seaduse muutmise seaduse (VõrdKS) eelnõuga (edaspidi eelnõu) ning juhtida tähelepanu selles esinevatele põhimõttelistele probleemidele ja muudele kitsaskohtadele.

1. Eelnõu kujutab endast tõsist ohtu usu-, veendumuste- ja südametunnistuse vabadusele

Peamiseks eelnõuga seonduvaks probleemiks on asjaolu, et kavandatavad muudatused kujutavad endast reaalselt ja tõsist ohtu usu-, veendumuste- ja südametunnistuse vabadusele ning on suure tõenäosusega vastuolus nimetatud õigusi tagavate põhiseaduse ning Euroopa inimõiguste konventsiooni sätetega. Kahetsusväärset on eelnõu seletuskirjas kõnealust probleemi täielikult eiratud, mistõttu pole mõjuanalüüsis pööratud sellele vähimatki tähelepanu. Vastupidi, eelnõu seletuskirja leheküljel 12 kirjutatust jääb mulje, nagu puuduks kavandataval seadusemuudatusel kolmandate isikute õigustele ja vabadustele üleüldse igasugune mõju – mingit vastavasisulist mõjuanalüüsi seletuskirjas ei ole.¹ Eelnõu seletuskiri peab vältimatult sisaldama mõjuanalüüsi eelnõu mõju kohta teistele põhivabadustele, eelkõige südametunnistuse-, usu- ja

¹ Eelnõu seletuskirja leheküljel 12 on kirjutatud: “VõrdKS-i eelnõu muudatuste puhul võib eeldada mõju esinemist sihtrühmade kaupa järgmistes mõjuvaldkondades: sotsiaalne, sh demograafiline mõju, mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele, mõju majandusele ning mõju riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste korraldusele.”

veendumustevabadusele. Vaadates seletuskirja praegusel kujul, jääb mulje, et selle koostajad on kas ebakompetentsed ning pole seetõttu reaalselt probleemidega kursis ega oska neid näha või on seletuskirjas kõige olulisemad ja sellisena eriliselt tähelepanu vääriavad probleemid sihilikult maha vaikitud, nagu neid ei eksisteerikski või nagu neil puuduks tähtsus. Järgnevalt põhjendame seda seisukohta lähemalt.

Seletuskirja kohaselt lähtub eelnõu mh eesmärgist muuta kehtivat õigust selgemaks, tagada põhiõiguste efektiivne kaitse ja luua vähemusgruppidele võrdsed võimalused õiguskaitse saamisel: “Et tagada isikute tõhus kaitse diskrimineerimise vastu ja tagada võrdsed võimalused õiguskaitse saamisel, on vajalik laiendada VõrdKS-i kohaldamisala.” (lk 19) Paraku on aga eelnõu koostamisel ilmselgelt lähtunud eesmärgist edendada diskrimineerimise keelu laiendamise teel nõ vähemusgruppide huve, ent seejuures on eiratud tõsiasi, et ühegi grupi huvide kaitset (ega ka kellegi ideoloogilisi ambitsioone) ei tohi teostada viisil, mis riivab lubamatult teiste gruppide põhiõigusi ja -vabadusi. Selle taustal on kummaline, et sotsiaalministeerium on eelnõud välja töötades pöördunud arvamuse saamiseks teiste hulgas nn homoõiguste eest seisvate ühenduste poole (SA Eesti Inimõiguste Keskus, Eesti LGBT Ühing), ent samal ajal pole eelnõu suhtes üldse arvamust küsinud ei Eesti Kirikute Nõukogult, üheltki usuühenduselt ega muult konservatiivsete hoiakutega inimeste huve esindavalt organisatsioonilt (nagu nt SAPTK). Raske on täpselt öelda, millistest eesmärkidest on niisugune ühekülgne lähenemine olnud tingitud, aga igal juhul on see soosinud ühepoolse pildi kujundamist ühiskonna ootustest ja huvidest seondult kõnealuse eelnõuga.

Elementaarne õiguslik põhimõte näeb ette, et põhiseaduses sätestatud põhiõigusi ja -vabadusi tuleb tõlgendada kogumis ehk koostoimes, sest põhiõigused ja -vabadused moodustavad süsteemi, millest lahutatuna võib üksikute õiguste ja vabaduste lahtimõtestamine viia põhiseaduse ja ka konkreetsete normide mõtet eirava või seda moonutava tulemuseni. Just seda on eelnõu puhul selgesti näha: eelnõu väljatöötajad on lähtunud eesmärgist laiendada võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise põhimõtte rakendamisala, aga pole seda tehes arvestanud teiste, võrdse kohtlemise põhimõtte laiendamisega pörkivate oluliste põhiseadusega tagatud õiguste ja vabaduste ning nendest tulenevate nõuetega. Lühidalt öeldes näeb põhiseaduse § 12 lg 1 tõepoolest ette võrdõiguslikkuse põhimõtte ja diskrimineerimise keelu,² ent neid põhimõtteid sisustades tuleb silmas pidada ka põhiseaduse §-dest 40 ja 41 tulenevaid nõudeid, mis näevad ette vastavalt südametunnistuse-, usu- ja mõttevabaduse ning veendumustevabaduse.

Peamine probleem seondub eelnõu § 1 lõikega 1, millega soovitakse laiendada diskrimineerimise keeldu nii, et diskrimineerimine sotsiaalteenuste saamisel, hariduses ning avalikkusele

² Põhiseaduse § 12: “Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.”

pakutavate kaupade ja teenuste osas, sealhulgas eluaseme saamisel, oleks keelatud mitte ainult senisel kolmel alusel – (1) rahvus (etniline kuuluvus), (2) rass ja (3) nahavärvus –, vaid ka (4) vanuse, (5) puude, (6) usutunnistuse ja veendumuste ning (7) nn seksuaalse sättumuse alusel (mis kehtiva VõrdKS-i kohaselt on keelatud diskrimineerimise alusteks vaid töövaldkonnas ja kutseõppes).

VõrdKS-iga määratletud diskrimineerimise keelu kohaldumisala niisugune laiendamine riivab otseselt paljude kristlaste, islamiusuliste, juutide ja teiste konservatiivsete hoiakutega inimeste usu-, veendumuste- ja südametunnistuse vabadust, luues olukorra, kus osalemine ühiskondlikes suhetes kooskõlas oma kõlbeliste tõekspidamistega võib karistusseadustiku §-i 152 (võrdõiguslikkuse rikkumine) kohaselt tuua kaasa väärteokaristuse rahatrahvi vormis (kuni 300 trahviühikut ehk praeguse trahviühiku määra kohaselt kuni 1200 eurot) või koguni kuriteokaristuse kuni üheaastase vangistuse näol. Eriliselt terav on see probleem nn seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise keelu laiendamise avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste, sh eluaseme saamise osas. Seesugune regulatsioon on mitmetes lääneriikides tekitanud olukorra, mis riivab väga tõsiselt taoliste inimeste kõlbelisi tõekspidamisi, kes ei kiida homoseksuaalseid suhteid usulistel või kõlbelistel põhjustel heaks. Seejuures on asjakohane meenutada, et homoseksuaalseid suhteid peavad ebamoraalseks mitte ainult juudi- ja moslemiusulised, vaid ka kõik suuremad usuühendused Eestis, mis on deklareerinud Eesti Kirikute Nõukogu 2008. aasta ühisavalduses:

“Kuna Piibli seisukohast tuleb pidada lubamatuks mistahes seksuaalakti väljaspool mehe ja naise vahelist abielu, ei saa kristlik kirik aktsepteerida ka homoseksuaalset suhet ega käitumist. Kõik EKN liikmeskirikud, tuginedes Piibli autoriteedile, peavad ühtviisi taunitavaks nii samasooliste abielu kui ka vastava partnerlussuhte seadustamist või tunnustamist kiriku poolt aktsepteeritud kooseluvormina. Kõnealust seksuaalpraktikat käsitlevad piiblitekstid kinnitavad, et homoseksuaalsus on patt selle erinevates avaldumisvormides - sugukirena, seksuaalsuhtena ja legaalse partnerlusena. /.../ EKN liikmeskirikute ühine arusaam on, et pahesid ja patte ei peaks ühiskondlikult tunnustama ega isikuvabadusega õigustama. Vastandudes ühiskonnas levivale homoseksuaalsuse heakskiitmisele ja propageerimisele, tõlgendab EKN inimõiguste võõrandamisena juhtumeid, kui traditsiooniliste heteroseksuaalsete veendumuste või nendest lähtuvate avalduste pärast hakatakse kedagi ühiskonnas marginaliseerima või diskrimineerima”.³

Pidades silmas, et viimase rahvaloenduse andmetele tuginedes kuulub Eesti Kirikute Nõukogu liikmesühendustesse ühtekokku ligi 30% 15-aastastest ja vanematest Eestis elavatest inimestest, käib jutt olulise osa ühiskonnaliikmete moraalsetest veendumustest.⁴ Sama seisukohta kinnitas ka 2014. aastal TNS Emori poolt läbiviidud arvamusküsitlus, mille tulemuste kohaselt peab koguni 55% Eesti 15-aastastest ja vanematest elanikest homoseksuaalseid suhteid

³ Vt “Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses”, 16.10.2008, kättesaadav aadressil <http://www.ekn.ee/inc.lakitus.php?id=1>

⁴ “Kindlat usku tunnustab üle neljandiku elanikkonnast”, Statistikaamet, 29.04.2013, kättesaadav aadressil https://www.stat.ee/65351?parent_id=32784

täiesti ebamoraalseks või pigem ebamoraalseks, samal ajal kui täiesti või pigem moraalseks peab neid vaid 35% elanikkonnast.⁵ See omakorda näitab mitte ainult seda, et homoseksuaalseid suhteid peab ebamoraalseks valdav osa Eesti elanikkonnast, vaid ka seda, et selliste suhete moraalne hukkamõist ei piirdu kaugeltki ainult kristlaskonna ning islami- ja juudiusulistega.

Eelneva taustal on selgusetu, miks on eelnõu koostajad jätnud eelnõu mõjusid hinnates tähelepanuta kavandatavate seadusemuudatuste konflikti homoseksuaalseid suhteid ebamoraalseks pidavate inimeste südametunnistuse-, usu- ja mõttevabaduse ning veendumustevabadusega. Kõnealuse vastuolu tähelepanuta jätmise on seda kohatum, et mitmete lääneriikide kogemusest on teada palju juhtumeid, kus seesugune võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise õigusliku regulatsiooni laiendamine on toonud kaasa väga tõsiseid põhiõiguste riiveid. Toome väite kinnituseks sellistest juhtumitest siinkohal mõned näited.

- 2013. aastal jõudis Ühendkuningriigis lõpule juba 2008. aastal kahe homoseksuaalist mehe (Martyn Hall ja Steven Preddy) poolt Võrdsuse ja Inimõiguste Komisjoni toel Peter ja Hazelmary Bulli vastu algatatud kohtuasi, kui ülemkohus kinnitas kahe madalama kohtuastme otsuse, et kõnealuse kristlastest vanapaari keeldumine rentida oma kodumajutuses tuba homopaarile (kuna tubasid renditi kristlikele veendumustele tuginedes üksnes abielus paaridele) oli vastuolus võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise regulatsiooniga ning sellisena õigusvastane. Kohtusaaga tagajärjel olid kahjuhüvitisest, hiiglaslikest kohtukuludest ja oma äri hääbumisest vaevatud Bullid sunnitud oma kodumajutusettevõtte sulgema. Vahetult pärast ülemkohtu otsust ütles Hazelmary Bull meediale: “Oleme kohtuprotsessi tulemuses sügavalt pettunud ning kurvad. Oleme lihtsalt tavalised kristlased, kes usuvad abielu kui ühe mehe ja ühe naise vahelise liidu olulisusesse. Meie kodumajutus ei ole üksnes meie äri, see on ka meie kodu. Kõik, mida oleme alati püüdnud teha, on elamine oma kodu katuse all kooskõlas oma väärtuste ja tõekspidamistega. Need tõekspidamised ei rajane mingil vaenulikkusel kellegi vastu – päris kindlasti ei ole meil mingit vaenu Steveni ja Martyini vastu. Meie reeglid selle kohta, et majutame vaid abielus paare, tulenevad meie siirast usust selle kohta, mida abielu tähendab. Britannia peaks olema vabaduse ja sallivuse maa, ent nüüd paistab, et uue poliitilise korrektsuse ortodoksia ees on usuvabadus sunnitud taanduma.” Kohtuvaidluse sellist tulemust kirjeldati 2010. aastal vastu võetud võrdse kohtlemise seaduse (*Equality Act*) otsese järelmina. Vaidluses Bullidele toeks olnud *The Christian Institute*'i esindaja Mike Judge kommenteeris aga kaasuse lahendust öeldes, et “ülemkohtu otsus on kristlaskonnale löök näkku ning näitab, et võimuinstitutionid on liberaalsele ideoloogiale andununa loobunud austusest usu- ja veendumus-

⁵ “Elanikkonna hoiakud homoseksuaalsete suhete õigusliku reguleerimise teemal”, TNS Emor, September 2014, kättesaadav aadressil <http://saptk.ee/avalik/Uuringu-aruanne-Emor-2014.10.01.pdf>

tevabaduse vastu.⁶ Kõnealune kohtuotsus on saanud kriitika osaliseks ka end homoseksuaalsena määratlevate arvamusliidrite poolt. Nt ajaloolane David Starkey on öelnud BBC vestlussaates: “Ma olen homoseksuaal ja ma olen ateist, aga mul on selle kohtuotsuse suhtes sügavad kahtlused. Mulle näib, et oleme rajamas türanlikku uut moraali, mis on mitte grammigi vähem rõhuv kui eelmine.”⁷ Sarnases vaidluses ja sarnastel asjaoludel jäi Ühendkuningriigis kaotajaks ka teine kodumajutuse pidaja Susanne Wilkinson.⁸

- Alates 2007. aastast on pidanud Ühendkuningriigis kas ukсед sulgema või oma moraalsetest tõekspidamistest taanduma kõik katoliiklikud adopteerimisagentuurid, kuna võrdse kohtlemise seaduste laiendamise (*Sexual Orientation Regulations*) võeti neilt õigus keelduda lapsendamise vahendamisest homoseksuaalsetele paaridele. Leedsi piiskop Arthur Roche ütles 2011. aastal järjekordse katoliikliku adopteerimisagentuuri kohtuvaidluse kaotust kommenteerides: “Kahetsusväärset kannatavad selle otsuse tagajärjel kõige rohkem need haavatavad lapsed, kelle hüvanguks on *Catholic Care* teinud aastaid väga head tööd. Põhimõttelise tähtsusega oleks tagada, et heategevusorganisatsioonid saaks tegutseda kooskõlas oma katoliku usust tulenevate põhimõtetega.”⁹
- Ameerika Ühendriikides on kohtud langetanud president Barack Obama valitsemisajal terve rea otsuseid, millega on võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise seaduste alusel karistatud inimesi selle eest, et nad on oma südametunnistuse tõekspidamistele truuks jäämise nimel keeldunud teenuste osutamisest homoseksuaalidele.
 - 2011. aastal otsustas USA Illinois’ osariigi inimõiguste komisjon, et homopaari tsiviilliidu sõlmimise tseremoonia võõrustamisest keeldunud majutuskoha omanik Jim Walder ja tema perekond peavad maksma “kannatanutele” 30 000 dollarit emotsionaalse kahju eest ning tasuma ka vastaspoole kohtukulude kat-

⁶ Vt “Christian guesthouse owners lose appeal over right to bar gay couples”, The Guardian, 27.11.2013, kättesaadav aadressil <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/27/christian-guesthouse-owners-appeal-gay-couples>; vt samuti “Hazelmary and Peter Bull lose Supreme Court fight”, BBC, 27.11.2013, kättesaadav aadressil https://www.youtube.com/watch?v=XZ5_Somouno.

⁷ Vt “Christian B&B: Gay historian David Starkey warns about a state imposed liberal morality”, BBC, 04.03.2011, kättesaadav aadressil <https://www.youtube.com/watch?v=ui1x88kScAs>

⁸ Vt “Christian B&B owner ordered to compensate gay couple takes fight to Supreme Court”, The Telegraph, 09.07.2013, kättesaadav aadressil <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/10168643/Christian-BandB-owner-ordered-to-compensate-gay-couple-takes-fight-to-Supreme-Court.html>

⁹ Vt nt “Catholic agencies close down over new ruling on gay adoption”, The Times, 02.05.2011, kättesaadav aadressil <https://www.thetimes.co.uk/article/catholic-agencies-close-down-over-new-ruling-on-gay-adoption-5209g3vh0kq>

teks 51 218 dollarit. Inimõiguste komisjon sedastas oma otsuse põhjenduseks: “[O]tsus saadab veel kord selge sõnumi, et avaliku pulmakoha kasutamise mittevõimaldamine põhjusel, et tegemist on homo- või lesbipaariga, ei ole lihtsalt lubatud.”¹⁰ Jim Walder ütles aga lahendit kommenteerides: “On ilmne, et Illinois osariigi seadused ei taga enam inimestele usu- ja veendumustevabadust.” Todd ja Mark Wathen, kes Walderi perekonna vastu kaebuse esitasid ja hiiglasliku hüvitise välja võitlesid, olid aga inimõiguste komisjoni lahendiga rahul, just nagu tundis sellest rahuldust ka Ameerika Kodanikuvabaduste Liit (ACLU), mille pressiesindaja Ed Yohnka ütles ajakirjanikele: “Oleme niisuguseid juhtumeid näinud ka teistes osariikides, kuid nüüd on meil olemas väga selge tõlgendus avaliku majutusteenuse osutamise õiguslikust regulatsioonist Illinois’s. Loodame, et ükski teine majutusteenuse osutaja ega muu äriühing Illinoisi osariigis ei lähe enam nii kergekäeliselt diskrimineerimise teed.”¹¹

- 2015. aasta aprillis otsustas Oregoni osariigi kohus karistada kristlastest pagarid Aaron ja Melissa Kleini 135 000 dollari suuruse rahatrahviga, kuna nad keeldusid nn homoabieluks tordi valmistamisest, tuginedes oma töökspidamisele, et abielu on liit ühe mehe ja ühe naise vahel. Lesbipaar, mis avalikule võimule vastava kaebuse esitas, väitis end olevat kristlastest pagarite käitumisest “mentaalselt vägistatud”. Sama aasta septembris olid Kleinid sunnitud sulgema oma pagaritöökoja, mis kandis nime “Sweet Cakes by Melissa” ning millega nad olid eelnevalt seitse aastat edukalt oma perekonnale elatist teeninud. Seejärel asus pereisa tegutsema prügivedajana ning perekonna sõnul on nende sissetulek langenud ca poole võrra. “See, et me peame oma äri, ei peaks tähendama, et meil ei tohi olla religioosseid ja moraalseid veendumusi ning et me ei tohiks oma tööd tehes nendest veendumustest lähtuda,” ütles Melissa Klein, kelle sõnul ruineeris ametivõimude määratud hiigeltrahv nende ettevõtte. Tema abikaasa lisas omalt poolt, et “Oregoni ametivõimud näivad olevat kristlastest ettevõtjate suhtes otseselt vaenulikult meelestatud.” Ametivõimude sõnul lähtus aga nende otsus algatada menetlus soovist muuta Kleinide käitumist.

¹⁰ Vt “Homopulmast keeldunud majutuskohale määrati kopsakas trahv”, Objektiiv, 07.12.2016, kättesaadav aadressil <http://objektiiv.ee/homopulmast-keeldunud-majutuskohale-maarati-kopsakas-trahv/>; “Kristlastest kodumajutuse pidajad keelduvad hiigeltrahvist hoolimata “homopulmade” võõrustamisest”, Objektiiv, 05.04.2016, kättesaadav aadressil <http://objektiiv.ee/kristlastest-kodumajutuse-pidajad-keelduvad-hiigeltrahvist-hoolimata/>.

¹¹ “Kristlastest kodumajutuse pidajad keelduvad hiigeltrahvist hoolimata “homopulmade” võõrustamisest”, Objektiiv, 05.04.2016, kättesaadav aadressil <http://objektiiv.ee/kristlastest-kodumajutuse-pidajad-keelduvad-hiigeltrahvist-hoolimata/>; “Illinois couple defiant despite \$80G fine for refusing gay union at B&B”, 05.04.2016, kättesaadav aadressil <http://www.foxnews.com/us/2016/04/05/illinois-couple-defiant-despite-80g-fine-for-refusing-gay-union-at-b-b.html>

Oregoni Tööameti esindaja Brad Avakini sõnul lähtuti menetlust algatades “rehabiliteerimise eesmärgist”: “Me tahame, et need, kes rikuvad seadust, õpiksid kogemusest ning rajaksid Oregonis hea ja eduka äri.” Kleinidele esitatud süüdistus baseerus 2007. aastal vastu võetud Oregoni osariigi võrdse kohtlemise seadusel (*Equality Act*). Ametivõimud ei ole kunagi nõustunud Kleinidele määratud karistust ebaõiglaselt tunnistama. “Selle kaasuse faktid näitavad selgesti, et Kleinid diskrimineerisid ebaõiglaselt lesbipaari. Oregoni seaduste kohaselt ei tohi ettevõtted diskrimineerida ega keelduda teenuste osutamisest seksuaalse orientatsiooni alusel, just nagu ei tohi keelduda ühegi kliendi teenindamisest tema rassi, soo, puude, vanuse või usutunnistuse pärast.” Kriitikute sõnul tähistas kõnealune kaasus aga uut etappi Ameerikas aset leidvas rünnakus usu- ja veendumustevabaduse vastu ning kodanike õiguse vastu elada ühiskonnas kooskõlas oma moraalse ja religioosete tõekspidamistega. “Valitsus, mis võib ajada inimesed pankrotti selle eest, et nad elavad oma sügavaimate veendumuste kohaselt, on väljunud kontrolli alt ning kujutab endast ohtu kõigi inimeste vabadusele,” ütles nt Tony Perkins organisatsioonist Family Research Council.¹²

- 2012. aastal otsustas New Mexico osariigi apellatsioonikohus jätta jõusse madalama astme kohtu otsuse, mille kohaselt määrati 7000 dollari suurune rahatrahv ettevõttele Elane Photography, mis oli keeldunud moraalsele ja religioosetele veendumustele tuginedes lesbipaari kooselulepingu sõlmimise tseremoonia pildistamisest. Kohtu hinnangul kujutas selline käitumine endast inimõiguste seaduse (Human Rights Act) rikkumist, kuna osariigis kehtiva õiguse kohaselt ei tohi avalikkusele suunatud teenuste osutamisel keelduda teenuse pakkumisest rassi, usutunnistuse, nahavärvi, rahvuse, päritolu, pärinemise, soo, seksuaalse orientatsiooni, sooidentiteedi ega puude alusel. Antud kaasus pälvis taas usuvabaduse kaitsjate terava kriitika. “Homoaktivistid püüavad absoluutselt veendunult karistada avaliku võimu abil kõiki inimesi, kes keelduvad nende elustiilivalikuid heaks kiitmast,” ütles organisatsiooni Family Research Council esindaja. “Idee, et valitsus võib sundida inimesi taanduma nende elu aluseks olevaist religioosetest tõekspidamistest ja nimetada seda kodanikuks olemise hinnaks on kõhedust tekitav ja pretsedenditu rünnak vabaduse vastu,”

¹² Vt “Oregon judge fines Christian bakers \$135,000 for refusing to bake a gay ‘wedding’ cake”, LifeSiteNews.com, 27.04.2015, kättesaadav aadressil <https://www.lifesitenews.com/news/oregon-judge-fines-christian-bakers-135000-for-refusing-to-bake-a-gay-weddi>; vt lisaks “Oregon Christian bakers fined \$135k respond by sending home-baked cakes to LGBT activists”, LifeSiteNews.com, 20.08.2015, kättesaadav aadressil “<https://www.lifesitenews.com/news/oregon-christian-bakers-fined-135k-respond-by-sending-hand-baked-cakes-to-l>

lisas omalt poolt organisatsiooni Alliance Defence Fund nõunik Jordan Lorence.¹³

Sarnaseid näiteid võiks tuua veel palju, ent siinkohal piisab probleemi ilmestamiseks ülallosutatud kaasustest. Põhimõtteline probleem, mis kõigist neist näidetest nähtub, seisneb tõsiasjas, et võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise põhimõtte laiendamine viisil, mille kohaselt käsitletakse nn seksuaalset sättumust samalaadse keelatud ebavõrdse kohtlemise alusena nagu nt rassi, nahavärvi, rahvust, sugu või vanust, loob eeldused homoseksuaalseid suhteid oma usu põhimõtetest lähtuvalt või kõlbeliselt mitte heaks kiitvate inimeste usu-, veendumuste- ja südametunnistusevabaduse mahasurumiseks. Nagu juba eelnevalt osutatud, on selliseid inimesi Eesti ühiskonnas väga palju ning nad moodustavad koguni ühiskonna enamuse.¹⁴

Püüdlus keelata inimestel lähtuda oma eraviisilistes suhetes (sh avalikkusele suunatud teenuste pakkumisel või oma ettevõttesse inimeste palkamisel, mis kujutavad endast tsiviilõiguslikke suhteid) oma religioossetest või moraalsetest veendumustest, mille kohaselt on homoseksuaalsed suhted loomuvastased ja sellisena ebamoraalsed, näib lähtuvat eesmärgist ühiskonna enamust kõlbeliselt ümber kasvatada. Jääb mulje, et eelnõu koostajate eesmärgiks ongi tõrjuda riiklikult kehtestatud karistuste ähvardusel inimesed, kes homoseksuaalseid suhteid oma usu-liste või moraalsete veendumuste tõttu heaks ei kiida, ühiskondlikes suhetes osalemisest kõrvale või sundida neid ühiskondlikes suhetes osalemiseks oma tõekspidamisi eirama või neist lahti ütlema. Fakt on see, et kui inimestel on usulised veendumused, mis ei võimalda homoseksuaalset eluviisi heaks kiita, siis nad ei saa nendele veendumustele truudust murdmata end homoseksuaalidena esitlevatele inimestele nt oma korterit rentida või neile oma kodumajutuses kaheinimese tuba pakkuda.

Kui eelnõu koostajad lähtuvad tõepoolest ühiskonna kõlbelise ümberkasvatamise taotlusest, mida on raske eitada, siis tuleks eelnõu seletuskirjas seda ka ausalt tunnista, et seadusandjale, mis hakkab kaaluma eelnõu vastuvõtmist või tagasilükkamist, oleks antud eelnõu lähtekohtade olemate eesmärkide kohta adekvaatne selgitus. Sõltumata sellest, kas eelnõu ettevalmistajad on lähtunud teadlikult eelkirjeldatud eesmärgist või mitte, ei saa eitada eelnõu niisugust toimet ühiskondlikele suhetele, olgugi, et eelnõu seletuskirjas on see probleem täielikult maha vaikitud.

¹³ “New Mexico photographer loses third round of gay discrimination case, but attorneys vow fight isn't over”, Desert News, 07.06.2012, kättesaadav aadressil <http://www.deseretnews.com/article/865557098/New-Mexico-photographer-loses-third-round-of-gay-discrimination-case-but-attorneys-vow-fight-isnt.html>; “USA kohus: kristlasest fotograafidel ei ole õigust keelduda nn homopulma pildistamisest”, Objektiiv. 23.08.2013, kättesaadav aadressil <http://objektiiv.ee/usa-kohus-kristlasest-fotograafidel-ei-ole-oigust-keelduda-nn-homopulma-pildistamisest/>

¹⁴ Vt viidet number 5

Igal juhul tuleks aga anda vastus küsimusele sellest, kuidas on eelnõu koos selle kirjeldatud mõjuga ühildatav vaba ühiskonna ideaalidega, mida on deklareeritud ka Eesti Vabariigi põhiseaduse preambulis. Mitmete lääneriikide kogemusi arvestades on võimatu eitada, et eelnõu sillutab teed kristlaskonna, moslemite, juutide ja paljude teiste konservatiivsete veendumustega inimeste riiklikult sanktsioneeritud ahistamisele, rõhumisele ja tagakiusamisele ning seeläbi ühiskondlikule korraldusele, mida võiks kirjeldada vasakliberaalse türannia või diktatuurina. Milline on aga eelnõu koostajate nägemus morali-, õigus- ja poliitfilosoofilisest õigustusest sellele, et sundida ühiskonna väga suure osa liikmeid tegutsema oma eraviisilistes suhetes (mida tsiviilõiguslikud tehingud kahtlemata on) viisil, mis on vastuolus nende sügavalt juurdunud religioosete ja moraalsete veendumustega? Kindlasti ei ole selline lähenemine, mis tõstab võrdsuse ideaali vabaduse ideaalist kaugelt kõrgemale, ühildatav liberalismi põhimõtetega, mille kohaselt ei tohiks avalik võim sekkuda üksikisikute vabadusse, kui sellega ei põhjustata kolmandatele isikutele kahju.¹⁵ Õiguslikult tagatud võimalus otsustada selle üle, kellele ja millistel tingimustel rentida oma korterit või oma kodumajutusasutuses tuba, kellele nõustuda küpsetama kooke või osutama fotograafiteenuseid, peaks vabas ühiskonnas olema igapäevane enda langetada, mitte olema avaliku võimu poolt karistuste ähvardusel inimestele pealesunnitud. Veelgi selgem peaks olema see, et vabaduse ideaali austav riik ei tohiks inimesi aktiivselt karistuste ähvardusel sundida tegudele, mis on vastuolus nende religioosete ja moraalsete veendumustega. Vastupidisel juhul võib tõesti põhjendatult rääkida vasakliberaalse ideoloogilise diktatuuri kehtestamise ambitsioonist, ilma, et see oleks vähimalgi määral liialdus – teatud agressiivselt meelestatud vähemuse (ennekõike homoliikumise) huvides asutaks piirama ühiskonna enamuse seniseid õigusi ning võrdsuspõhiõiguse ebaproportsionaalse laiendamise teel luuakse olukord, mis viib mitmete ühiskonnagruppide (ennekõike kristlaste) diskrimineerimiseni ning mis on sellisena omakorda vastuolus võrdse kohtlemise põhimõttega. Kahtlemata peaks selline olukord pälvima ka õiguskantsleri tähelepanu, kes on seadusest tulenevalt kohustatud kontrollima riigivõimu teostamise vastavust põhiseadusele, ning kui eelnõu võetakse praegusel kujul vastu, sünnitab see paratamatult tõsisid õiguslikke konflikte.

Seejuures ei piirdu niisugused potentsiaalsed konfliktid kaugeltki vaid olukordadega, kus inimesi sunnitakse karistuste ähvardusel käitumuslikult homoseksuaalseid suhteid heaks kiitma. Lisaks võib mõelda nt niisugustele olukordadele: teenusepakkuja (nt mõni ajaleht või sotsiaalmeediaplattform, nagu Facebook, Twitter või YouTube) ei nõustu kristlikku (või mõnda muud) usku kajastavat materjali edastama ei tasuta ega raha eest; moslemist lihunik keeldub tellija toodud sealihaga viilutamise või hakklihamasinas töötlemisest; maausuline kandlemeister keeldub tellitud pillile kristliku sümbolika kandmisest; meestearsti erapraksises keeldutakse androloogilise läbivaatuse tegemisest soovahetusprotsessi alustanud naisena sündinud

¹⁵ Vt John Stuart Mill, "Vabadusest", Hortus Litterarum, 1996. Vt samuti põhiseaduse kommenteeritud väljaannet, mille preambuli kommentaari punktis 10 on toonitatud vabaduse ideaali ülimuslikkust Eesti Vabariigi õiguskorra alusväärtusena. Kättesaadav aadressil <http://pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=3>

isikule. Kõigil nimetatud juhtudel võib teenusepakkujal olla olulisi ja väga erinevaid põhjusi teenuse osutamisest keeldumiseks: soov lähtuda teatud väärtustest, soov järgida teatud usulisi reegleid, teaduspõhine veendumus teatud protseduuri võimatuses, soov tagada teiste klientide privaatsus.

Meie sooviks on hoiatada niisuguste suundumuste eest ka Eesti ühiskonnas, nagu need nähtuvad mh kõnealusest eelnõust, ja väljendada oma tungivat soovi, et meie ühiskonnas ei minetaks samm-sammult austust vaba ühiskonna aluseks olevate ideaalide ning neid tagavate fundamentaalse tähtsusega põhiõiguste ja -vabaduste suhtes, mille hulka kuuluvad vaieldamatult ka usu-, veendumuste- ja südametunnistuse vabadus. Seejuures ei ole põhimõtte, et inimesi ei tohiks sundida neile moraalselt vastuvõetamatule käitumisele, Eesti õigussüsteemis sugugi uus ega pretsedenditu. Nt raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse §-s 8 on veendumuste- ja südametunnistuse vabaduse tagamiseks sätestatud, et “[g]ünekoloogi või muud tervishoiutöötajat ei saa kohustada rasedust katkestama ega raseduse katkestamise protseduurist osa võtma”.¹⁶ Sama põhimõtet peaks austama ka VõrdKS-s.

2. Ei Euroopa Liidu õigusest ega ka põhiseadusest ei tulene kohustust eelnõu vastuvõtmiseks praegusel kujul

Lisaks eelnevale väärrib tähelepanu asjaolu, et eelnõu koostajad on läinud nn võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise põhimõtete rakendamisala laiendamise püüdluses oluliselt kaugemale kui seda nõuab Euroopa Liidu õigus. Nagu on sedastatud ka eelnõu seletuskirja lehekülgedel 3–4, ei nõua Euroopa Liidu direktiivid 2000/43/EÜ ja 2000/78/EÜ, et diskrimineerimise keeld oleks kõigi eelnõus nimetatud tunnuste poolest ühetaoline, nõnda nagu eelnõu seda ette näeb.¹⁷ Põhimõttelise tähtsusega on seetõttu ka seadusandja tähelepanu ühemõtteline juhtimine tõsiasi, et Euroopa Liidu õigusest ei tulene kohustust VõrdKS-i reguleerimisala laiendada viisil, mis sätestaks kõikide eelnõus nimetatud tunnuste osas ühetaolise reguleerimisala.

¹⁶ Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus, RT I 1998, 107, 1766, kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/120022015011>

¹⁷ Eelnõu seletuskirja leheküljel 3–4 on kirjutatud: “Kehtiva VõrdKS-i kohaldamisala vastab EL-i direktiivides [2000/43/EÜ](#) ja [2000/78/EÜ](#) sätestatud kohaldamisalale Euroopa Liidu õiguses ning on tingitud eelmainitud direktiivide VõrdKS-iga samaaegsest ülevõtmisest Eesti õigusruumi. Mainitud direktiivide ja VõrdKS-i kohaldamisala on seaduse §-s 1 nimetatud diskrimineerimise tunnuste poolest erinev. Seetõttu on diskrimineerimise keeld teatud vähemusgruppide puhul kaugemaleulatavam kui teistel. Usutunnistuse või veendumuste, vanause, puude või seksuaalse sättumuse alusel on diskrimineerimine keelatud üksnes tööeluga seotud küsimustes ja kutsealase ettevalmistuse saamisel (VõrdKS § 2 lg 2). Rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi või nahavärvuse alusel on diskrimineerimise keeld ulatuslikum ning hõlmab ka sotsiaalhoolekande-, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusteenuste ja -toetuste, hariduse ning avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste (sh eluaseme) saamise õigust (VõrdKS § 2 lg 1).”

Mis puutub aga eelnõu seletuskirjas eelnõu reguleerimisala laiendamise põhjendusena esile toodud õiguskantsler Indrek Tederi seisukohta, nagu võiks põhiseadusega olla vastuolus olukord, kus VõrdKS tagab osadel alustel diskrimineerimise keelu ulatuslikumalt kui teistel alustel, tuleb suhtuda tõsiste reservatsioonidega.

Esiteks, kui tõlgendada põhiseadust viisil, et absoluutselt kõigil alustel (st nii põhiseaduses nimetatud alustel kui ka kõigil muudel, põhiseaduses otseselt nimetatud alustel) peaks diskrimineerimise keeld olema tagatud täpselt võrdses ulatuses, siis on tähelepanuväärne, et eelnõuga ei kaotataks ära olukorda, kus osade tunnuste alusel on diskrimineerimise keeld tagatud laiemalt kui teiste alusel, sest eelnõu puudutab vaid seitset keelatud diskrimineerimise alust – rahvus (etniline kuuluvus), rass, nahavärvus, usutunnistus või veendumused, puue, vanus ja nn seksuaalne sättumus –, samal ajal kui põhiseaduse §-s 12 on keelatud diskrimineerimise aluste loetelu lahtine ning seega oluliselt laiem.

Teiseks on aga tõlgendus, mille kohaselt peab diskrimineerimise keeld olema täpselt võrdse ulatusega kõigil alustel, iseeneses väär ning viiks rakendades absurdsete järeldusteni, sest diskrimineerimise alused on reaalselt ja põhjendatult erinevad ning seda asjaolu peab diskrimineerimise keelu ulatuse määratlemisel olema võimalik arvesse võtta, pidades silmas, et diskrimineerimine on *põhjendamatu* ebavõrdne kohtlemine – see, milline ebavõrdne kohtlemine on põhjendatud ja milline põhjendamatu, sõltub muu hulgas ka eristuse tunnusest ehk alusest, just nagu ka kontekstist, kus eristus tehakse, ning eesmärgist, millest lähtudes eristus tehakse. Selle tõlgenduse põhjendatust kinnitab muu hulgas asjaolu, et ka Euroopa Liidu õiguses on diskrimineerimise keelu miinimumstandardid tagatud erinevate tunnuste lõikes erineva ulatusega ning selles pole nähtud vastuolu Euroopa Liidu enda õiguses tagatud võrdse kohtlemise üldpõhimõttega.¹⁸

Seega ei saa pidada põhjendatuks eelnõu seletuskirjas (lk 4) väidetut, et “lähtuvalt riigisisest regulatsioonist ning põhimõttest, et põhiõigused peavad olema tagatud ühesuguselt, on tarvis muuta olemasolevat VõrdKS-i reguleerimisala ning kohaldada VõrdKS-i sätteid direktiividega võrreldes kaugeleulatavamalt.” Vastupidi: eelnõu vastuvõtmine praegusel kujul tooks kaasa põhiõiguste moonutamise ja piiramise, mitte nende ühesuguse tagamise.

3. Eelnõu muutmise ettepanek

Nagu eelnevalt selgitatud, puudub meie hinnangul ühiskondlik vajadus kehtiva VõrdKS-i muutmiseks ning selle reguleerimisala laiendamiseks. Seadus vastab praegusel kujul (vähemalt

¹⁸ Vt nt Euroopa Liidu põhiõiguste Harta artikleid 20 ja 21, mis näevad sarnaselt Eesti Vabariigi põhiseadusega üldpõhimõttena ette kõigi võrdsuse seaduse ees ja diskrimineerimise keelu.

reguleerimisala ulatuse osas) Euroopa Liidu direktiividega kehtestatud miinimumnõuetele ning kaalukaid argumente regulatsiooni laiendamiseks ei ole.

Eriti tungivalt oleme aga vastu VõrdKS-i reguleerimisala laiendamisele nii, et avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste osutamisel oleks eristuste tegemine keelatud nõ seksuaalse sättumuse alusel. Erinevalt teistest eelnõus mainitud keelatud diskrimineerimise alustest ei kujuta nn seksuaalne sättumus endast objektiivset, st inimese tahtest sõltumatut ja muutumatut seisundit. Keegi ei saa otsustada oma nahavärvi, rassi, rahvuse, vanuse, puude ega soo üle, küll aga saab iga inimene suunata ja ohjata oma seksuaalseid himusid ja kalduvusi. Teaduslikult puudub igasugune alus väitele, nagu oleks nn seksuaalne sättumus (viimati veel homoseksuaalse eluviisi tähenduses) sarnaselt rassile objektiivne ja muutumatu isikuomadus. Vastupidi, viimasel ajal räägitakse (eriti just nn LGBT-meelsusega väljaannetes) nn sooideoloogiast lähtudes üha enam sellest, et inimese seksuaalne enesemääratlus on fluidum ehk ajas muutuv ning sellisena kõike muud kui väljaspool subjekti tahteotsust seisev objektiivne antus. Samuti on loendamatu hulk näiteid inimestest, kes on teatud ajahetkel määratlenud end nt homoseksuaalina, ent on hiljem vastavast eluviisist loobunud.¹⁹ Just see, et mitte keegi ei ole määratud käituma oma tahtest sõltumatult homoseksuaalselt, on ka põhjus, mis võimaldab homoseksuaalseid suhteid pidada ebamoraalseks – erinevalt näiteks sellest, milline on kellegi vanus või nahavärv, saab igaüks otsustada, millistesse suhetesse astuda ja millistesse mitte, ning mõistuse ja vaba tahte rakendusena on sellised otsused kas moraalsed või ebamoraalsed.

Kellelgi pole küll õigust sekkuda teiste inimeste eraellu, ent antud küsimuses käib jutt avalikult demonstreeritud eluviisist ja suhetest, millele nõutakse riiklike karistuste ähvardusel teistelt inimestelt käitumuslikku (st aktiivsetes tegudes väljendatud) heakskiitu ja toetust. Nõnda on plaan võrdsustada nn seksuaalne sättumus teiste keelatud diskrimineerimise alustega mõistusevastane ja väär ning tingib paratamatult olukorra, mis võimaldab hakata inimesi nende usuliste ja kõlbeliste tõekspidamiste pärast represseerima, nagu mitmetes lääneriikides ongi seda homoaktivistide ja nende huve esindavate organisatsioonide eestvedamisel aktiivselt tehtud. Sellise olukorra kujunemist on võimalik ette näha ja vältida ning seda tuleks ka vaba ühiskonna ideaalide kaitsmise huvides teha.

4. Kokkuvõtteks

Lisaks eelnevalt mainitule peab tõdema, et eelnõu seletuskiri on ka muus osas primitiivne ja pealiskaudne, jättes palju olulisi küsimusi tähelepanuta või käsitledes neid lubamatult pinna-

¹⁹ Vt paljude näidete seast nt “Ex-gay man: ‘Homosexuality is just another human brokenness’”, LifeSiteNews.com, 20.10.2014, kättesaadav aadressil <https://www.lifesitenews.com/news/ex-gay-homosexuality-is-just-another-human-brokenness>

pealselt.²⁰ Näiteks jääb eelnõu seletuskirja punktist 6.1. mulje, et vaadeldes küsimust usutunnistuse või veendumuste alusel diskrimineerimisest, on peetud silmas vaid potentsiaalset moslemite diskrimineerimist eeldatavalt suureneva islamiimmigratsiooni kontekstis, jättes täielikult tähelepanuta fakti, et Eesti ülekaalukalt suurim religioosne grupp on kristlased, kelle suhtes ei ole kuidagi paikapidav väide, nagu langeks usutunnistus või veendumus suuresti kokku inimeste rahvuse või päritolumaaga. Ka seletuskirja lk-l 13 esitatud väide, et “sarnaselt rahvusele on pigem eluasemeturg (eelkõige üüriturg) kohaks, kus teatud usutunnistuse või veendumustega inimestele keeldutakse teenust osutamast”, näib viitavad konkreetselt just islamiusuliste huvide tagamise eesmärgile (pole kuulda, et kristlastel oleks Eestis oma usuliste veendumuste tõttu raskusi korteri rentimisega), mille hinnaks on jällegi olukord, kus inimesed, kes ei soovi oma religioossete veendumuste tõttu oma korterit moslemiimmigrantidele rentida, saavad olema karistuste ähvardusel sunnitud seda tegema.

Pidades silmas, et eelnõu puudutab otseselt ja mitmes mõttes kristlaste õigusi ja vabadusi, on arusaamatu, miks ei ole eelnõu koostamisse kaasatud kristlikke usuühendusi ega ka neid koondavat Eesti Kirikute Nõukogu. Oleks tungivalt soovitatav ja vajalik, et eelnõu edasisse menetlemisse kaasataks ka kristlaste, islami- ja juudiusuliste ning teiste konservatiivsete hoiakutega inimeste huve esindavad ühendused, th nii Eesti Kirikute Nõukogu kui ka SAPTK.

Kokkuvõttes leiame, et VõrdKS eelnõu kätkeb mitmeid äärmiselt tõsiseid probleeme, mille ignoreerimine sillutab teed ühiskondliku vabaduse allasurumisele ning vasakliberaalse ideoloogilise diktatuuri kehtestamisele. Juba 2014. aastal, kui alustasime kampaaniat “Kaitskem üheskoos perekonda!”, hoiatasime, et kooseluseaduse läbisurumine on osaks laiemast homoideoloogia kehtestamise eesmärgist, mille osaks saab olema ka usu-, veendumuste- ja südametunnistuse vabaduse jõuline ahistamine. Toona kirjutasime: “Kodumajutuse pidajatele, kes ei nõustu rentima tuba homoseksuaalidele, määratakse rahalised karistused ning nad võivad kaotada majutusteenuse osutamise õiguse.” Nüüd näeme, et vastavalt eelnõuga kavandatavatele regulatsioonile ongi toona osutatud ohud realiseerumas ning et homoideoloogia ühiskonnale pealesurumine toimub tõesti ühiskonna enamuse põhiõiguste ja -vabaduste arvelt. Oluline on korrata sedagi, et kuigi usu- ja veendumustevabadus ei ole absoluutne õigus ning seda võib muudest oluliste hüvede nimel piirata, peavad piirangud igal juhul olema proportsionaalsed. Antud juhul on kavandatavate piirangute proportsionaalsus vägagi kaheldav, pidades silmas, et jutt käib mitte teatud aktiivse käitumise keelamisest, vaid soovist karistada inimesi tegevusetuse ehk selle eest, kui nad ei nõustu käituma avaliku võimu poolt pealesunnitud viisil, olgugi, et

²⁰ Fantastika valdkonda kuuluvaks tuleb pidada eelnõu seletuskirja lk-l 16 esitatud väidet, nagu oleks koguni 8%-l Eesti ühiskonna liikmetel reaalseid kogemusi seksuaalsest läbikäimisest samast soost isikutega. Meelevaldne ja otseselt tendentslik on samal leheküljel esitatud väide, nagu oleks Eesti ühiskond sallimatu (religioosne ja moraalne vastuseis homoseksuaalsetele suhetele on meelevaldselt samastatud sallimatusega), just nagu ka väide, et selle väidetava sallimatuse põhjuseks on teadmatus või hirm (mitte aga ratsionaalne moraalne vastuseis homoseksuaalsetele suhetele kui loomuvastasele praktikale).

tegevusetusega ei tehtaks kellelegi kahju. Nagu juba öeldud, puudub eelnõust absoluutselt põhiõiguste kaalumise analüüs, ilma milleta on niisuguse eelnõu seletuskiri täiesti kõlbmatu.

Loodame, et meiepoolsed seisukohad aitavad osutatud probleeme teadvustada, ennetada ja ületada ning jõuda sellise õigusliku regulatsioonini, mis tagab austuse põhiseadusega ette nähtud usu- ja veendumustevabaduse ning südametunnistusevabaduse vastu. Eesti Vabariik ei tohiks kujuneda ideoloogiliseks diktatuuriks, vaid peaks jääma kohaks, kus inimestel on võimalik ühiskonnas osaleda ilma, et neid sunnitaks tsiviilõiguslikes suhetes riiklike karistuste ähvardusel käitumisele, mida nende südametunnistus ei saa heaks kiita.

Tallinnas, 30. august 2017

Lugupidamisega,

Varro Vooglaid

Juhatuse esimees

SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks